

بررسی ویژگی‌های شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان

مطالعه موردی: منطقه دو شهرداری قزوین

ابوالفضل کربلایی حسینی غیاثوند^۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، قزوین، ایران
جمال الدین سهیلی - دکتری معماری، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، قزوین، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۴/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۹/۲۰

چکیده:

امروزه با توسعه روزافزون، شهرهای کوچک و بزرگ فاقد فضاهای شهری مطلوب می‌باشند. سازگاری این فضاها با نیاز ساکنان، در کانون توجه کارشناسان قرار گرفته است. فضاهای شهری در برآورده ساختن نیازهای اجتماعی و فردی کودکان و نوجوانان شهر، نقش منحصر به فردی دارند. این فضاها بخش عمده‌ای از زمان و محیط زندگی روزمره ساکنان از جمله کودکان و نوجوانان را به خود اختصاص می‌دهند و از دیدگاه مهندسی علوم انسانی، ارتقای کیفیت این فضاها می‌تواند در سلامت و رشد قوای جسمی، تقویت تعاملات اجتماعی و همبستگی‌های گروهی و پرورش خلاقیت در کودکان و نوجوانان مؤثر باشد. این نوشتار می‌کوشد تا مبانی، ویژگی‌ها و فضاهای مورد نیاز برای ایجاد یک شهر دوست داشتنی از دیدگاه کودکان را بررسی کند.

روش مورد استفاده در این مقاله، روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و بررسی‌های میدانی می‌باشد و جنبه کاربردی دارد. در این مقاله سعی شده از روش‌های مشارکتی مانند پرسشنامه، نقاشی، انشا و مصاحبه با ۱۳۰ کودک قزوینی در مورد شهر و فضاهای شهری و همچنین فعالیت‌هایشان استفاده شود. در این راستا در گام نخست اطلاعات جامعی راجع به مکان‌های مورد علاقه و مکان‌هایی که کمتر مورد علاقه کودکان است، جمع‌آوری شد. در گام دوم به بررسی فعالیت‌های مورد علاقه کودکان پرداخته و در مرحله بعدی ویژگی‌های یک شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان مورد بررسی قرار گرفته و در پایان برخی پیشنهادها برای رسیدن به ایده‌های کودکان بیان می‌شود.

واژگان کلیدی: کودک، شهر، شهر دوستدار کودک، فضاهای شهری.

۵۹

شماره نهم

زمستان ۱۳۹۲

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهری

بررسی ویژگی‌های شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان

۱. مقدمه

شهرها و فضاهای شهری می‌توانند مکان‌هایی مثبت یا منفی برای زندگی کودکان باشند. به طور ایده‌آل، همسایگی‌ها و محله‌ها باید مکان‌هایی اجتماعی برای کودکان باشند؛ به طوری که بتوانند به راحتی اصول جوامع و فرهنگ‌ها و تبادلات آنها را برای کودکان بیان کنند. برای اینکه شهرها به مکان‌هایی برای پیشرفت کودکان تبدیل شوند و نیازها و حقوق آنان تأمین شود باید قابلیت‌های آن را افزایش داده و از ابزار کمکی استفاده نمود. این امر تنها با خلق مکان‌های جدید بر پایه همکاری‌ها و تعاملات گروهی در سطوح مختلف، نواحی محلی و قلمروهای اجتماعی امکان‌پذیر می‌باشد. در برنامه‌ریزی‌های شهری معمولاً علیرغم توجهات انسانی و اجتماعی یا اقتصادی و طبیعی برای شهر و آینده آن، به عوامل ساختاریبخش جامعه شهری که یکی از آنها کودکان می‌باشند، توجه چندانی معطوف نمی‌گردد. از این رو شهرها بیشتر برای بزرگسالان ساخته و پرداخته می‌شوند. تحقیق در حوزه "شهرهای دوستدار کودک"، به ویژه در اروپا، از سال‌های ۱۹۸۰ میلادی به بعد مورد توجه قرار گرفت. عمده این تحقیقات در راستای تخصیص حقوق شهروندی به بچه‌ها و رسیدگی به خواسته‌ها و نیازهای آنها بود. امروزه "شهر دوستدار کودک" مورد توجه برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران شهری قرار گرفته است. در سال ۱۹۸۹ میلادی، نمایندگان کشورهای جهان در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، پیمان حقوق کودک را تأیید و امضا کردند و متعهد شدند تا برای تصویب و اجرای آن در کشورهای خود تلاش نمایند. این عهدنامه که به نام "معاهده حقوق کودک" معروف است، همه دولت‌ها و مردم جهان را به ساختن دنیایی بهتر برای کودکان تشویق می‌کند. برای نخستین بار در سال ۲۰۰۷ میلادی "شهر بندیکو" در استرالیا از طرف "یونیسف"^۱، عنوان (شهر دوستدار کودک) را به خود اختصاص داد. "شهر اوز" در استان فارس نیز برای نخستین بار در ایران، به عنوان شهر دوستدار کودک در سال ۱۳۸۹ انتخاب شد [اسماعیل زاده و کیانی، ۱۳۹۱: ۵۱].

مطالعات نشان می‌دهد، قزوین گام‌های نخستین را در جهت شهر دوستدار کودک طی می‌کند و با توجه به ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی این شهر، باید تلاش بیشتری برای رسیدن به این مهم انجام گیرد. تحلیل نظرات کودکان شهر قزوین به منظور تحقق شهری متناسب با نیازها و خواسته‌های آنها، سازمان‌های مؤثر، به ویژه شهرداری قزوین را به اتخاذ راهبردهای اجرایی و عملیاتی بیشتر تشویق می‌کند. با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان اهداف این مقاله را بدین صورت تعریف کرد:

- ۱- بررسی جایگاه کودک در شهر و زمینه‌سازی برای تربیت سالم او در محیط مکان‌های جمعی،
- ۲- بررسی نظرات کودکان در مورد شهر و فضاهای شهری که به طور روزمره با آن در تعامل هستند و
- ۳- جمع‌آوری نظرات کودکان در مورد شهر مورد علاقه آنها.

تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که شهر دوست‌داشتنی از نگاه کودکان چگونه شهریست؟ و چگونه می‌توان با کمک فضاهای شهری، حس تعلق را در کودک قوی کرد تا شهر را محیطی برای کسب تجربیات و درس‌های زندگی در سایه آرامش، امنیت و تفریح بیابد. این سؤال از یک فرض اساسی نشأت می‌گیرد و آن اینکه با توجه به نیازها و توانایی‌های کودکان، فضاهای شهری می‌توانند در ایجاد حس تعلق در کودکان نسبت به شهر تأثیرگذار باشند. این فرضیه بر وجود همبستگی بین کیفیت فضاهای شهری و ایجاد حس تعلق‌پذیری کودکان به شهر تأکید دارد و از نوع فرضیه روابط علی می‌باشد.

برای پاسخ به این سؤال، نخست به شناخت کودک و نحوه ارتباط او با محیط شهری و زندگی‌اش می‌پردازیم. سپس در یک نمونه موردی (منطقه دو شهری قزوین) با استفاده از روش تحلیل محتوا و با بررسی اطلاعات به دست آمده از جامعه آماری مورد مطالعه (۱۳۰ کودک: ۷۰ دختر و ۶۰ پسر) که با ابزار مشارکتی مانند پرسشنامه، نقاشی، انشا و مصاحبه و به صورت میدانی تهیه شده می‌توان الگوهای طراحی محیط مناسب، برای کودکان را معرفی کرد. روش تحقیق در این مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و سعی می‌شود از بعد روانشناسی محیط به موضوع پرداخته شود. نتایج این مقاله قادر است که اطلاعات ویژه‌ای راجع به فضاها و فعالیت‌های مورد علاقه کودکان و همچنین ویژگی‌های یک شهر دوست‌داشتنی از نگاه آنها را اعلام کند.

۲. مبانی نظری

۲.۱. شناخت کودک

در ابتدا برای شناخت صحیح موضوع، لازم است به تعریف کودک بپردازیم تا موضوع از وضوح بیشتری برخوردار باشد. طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندی که به حد بلوغ نرسیده (پسر یا دختر) می‌باشد. در فرهنگ میراث آمریکایی نیز از کودک به عنوان شخصی که بین تولد تا دوران بلوغ قرار دارد، یاد شده است. از طرف دیگر طبق تعاریف حقوقی در جمهوری اسلامی ایران، کودک به فردی اطلاق می‌شود که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد. با توجه به تعاریفی که عنوان شد، این نتیجه حاصل می‌شود که منظور از کودک کسی است که به سن بلوغ نرسیده باشد و با توجه به اینکه بلوغ معمولاً در بین پسرها بین ۱۳ تا ۱۶ سالگی و در دخترها بین ۱۱ تا ۱۴ سالگی اتفاق می‌افتد، انتخاب معیار کمتر از ۱۲ سال کامل برای تعریف کودک مبنای مناسبی را به دست می‌دهد [شیعیه، ۱۳۸۶: ۱۳].

۲.۲. کودک و محیط

محیط تأثیر مستقیم و قاطع روی هر موجود زنده دارد، بنابراین گزینه‌های رفتاری تأثیر می‌گذارد و حواس را به کار می‌گیرد. بنابراین باید به نیاز همه اقشار استفاده‌کننده توجه ویژه داشته باشد [قره بیگلر، ۱۳۹۱: ۸۸]. توجه به طراحی فضاهای شهری، به ویژه در پروژه‌هایی که با اهداف مشارکت کودکان و توجه به نیازها و خواسته‌های آنها می‌باشد، می‌تواند علاوه بر فراهم آوردن محیطی منطبق بر خواسته‌های کودکان، با ایجاد فرصت مشارکت و دادن

1 Child-Friendly City=CFC
2 Bendigo
3 Unicef

و برنامه‌ریزی شهر می‌باشد و این امر نیازمند توجه بزرگسالان و مسئولان شهری به نقش کودکان است. ولی آنچه در واقعیت با آن روبه‌رو هستیم این است که بسیاری از بزرگسالان با اینکه خود را حامی کودکان و نوجوانان می‌دانند، دیدگاهی نسبتاً متفاوت نسبت به آنها در شهر دارند که موجب کم‌رنگ شدن نقش کودکان در شهر می‌شود. به طور مثال ممکن است آنها کودکی را دوران حساسی بدانند که کودک را باید از مسائل بزرگسالان دور نگاه دارند یا ممکن است مشارکت آنها را یک حس خوب ولی با ارزش اندک بدانند [دریکسل، ۱۳۸۷: ۲۹]. مهمترین فواید مشارکت کودکان و نوجوانان در توسعه محیط ساخته شده عبارتند از:

- تقویت استنباط و تصمیم‌گیری بزرگسالان؛ به عبارت دیگر تجربه کودکان و نوجوانان،
- برطرف کردن لزوم فرضیات بزرگسالان در مورد اینکه کودکان و نوجوانان چه کسانی هستند، چه نیازهایی دارند و خواسته‌های آنها چیست؟ و
- به رسمیت شناختن حق کودکان برای مشارکت در برنامه‌های توسعه جامعه به عنوان شهروندان جامعه خود.

۲.۵. مشکلات کودکان در شهر قزوین

طبق آمار آبان ماه سال ۱۳۹۰، از جمعیت یک میلیون و ۲۰۱ هزار و ۵۶۵ نفری استان قزوین نزدیک به ۴۶۹ هزار و ۹۸ نفر یا ۴۰ درصد از جمعیت، کمتر از ۱۹ سال و به صورت دقیق‌تر ۳۶۳ هزار و ۷۴۴ نفر یا ۳۰ درصد را جمعیت کمتر از ۱۴ سال تشکیل می‌دهند؛ اما بررسی‌ها نشان می‌دهند، امکانات و تسهیلات شهر برای کودکان بسیار ناچیز بوده و جز چند بازیگاه کودک و پارک‌های شهری، فضای خاص دیگری برای آنها در نظر گرفته نشده است.

قزوین شهری است که به سرعت به سوی پیشرفت و تبدیل شدن به یک کلانشهر قدم بر می‌دارد. توسعه روزافزون شهر و ساخت‌وسازها در سال‌های اخیر، به طور کامل محسوس می‌باشد. فضاهای محله‌ای جای خود را به سرعت به مسیرهای حرکت وسایل نقلیه و ساختمان‌های مرتفع می‌دهند. اما آیا در این حرکت و توسعه سریع، کودک و جایگاه او در شهر در نظر گرفته شده است؟ دامنه فعالیت کودکان در قزوین، گذشته از واحد-های مسکونی کوچک و بزرگ، به مدرسه‌های اغلب با جمعیت زیاد و نسبتاً با سرانه‌های ناکافی محدود می‌شود؛ پارک‌هایی که قسمتی از آنها به کودکان اختصاص یافته و تعداد محدودی بازیگاه مخصوص آنها. کمبود مراکز تفریحی در اغلب اوقات سال کودکان را به سوی خیابان‌ها فرا می‌خواند که به سرعت در حال افزایشند. این چنین گذران اوقات فراغت، یکی از جدی‌ترین مخاطرات برای کودکان و والدین در ارتباط با کودکانشان است. برای کودکان یک محیط شهری خوب، محیطی است که انتظارات کودکی آنها را برآورده سازد. این محیط باید ضمن برقراری ارتباط منطقی با کودک و شرایط او، مکان‌هایی را که برای کودک در دسترس باشند و به نیازهای او پاسخ بدهند فراهم آورده و عرضه نماید.

۳. روش

برای تحقق عملی این وضعیت، ما در این مقاله به دنبال برداشتن

نقش اجتماعی به آنها موجب بالا بردن آگاهی‌های اجتماعی و توسعه مشارکت واقعی و خلاقانه در جامعه باشد [کامل‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۷۸]. حال نکته مهم اینست که آیا اساساً می‌توان منظر شهری آموزشی را به عنوان عنصری برخاسته از متن شهر، به گونه‌ای طراحی کرد که برای کودکان کارآمد باشد و باعث ایجاد تعلق‌پذیری در آنان گردد؟ آیا می‌توان این فضا را در وحدت با سایر فضاهای شهری و آموزشی به عنوان یک فضای عام دعوت‌کننده برای کلیه شهروندان طراحی کرد تا کودک هم خود را در متن اجتماع، به عنوان شهروندی از اجتماع بیابد؟

۲.۳. شهر دوستدار کودک

۲.۳.۱. تعریف

شهر دوستدار کودک شهری است که در آن خواسته‌های کودک در اولویت قرار گرفته و شرایط اجتماعی، فرهنگی و معماری شهر همسو با نیاز آنهاست و حقوق کودکان در سیاست‌ها، قوانین، برنامه‌ها و بودجه‌ها منعکس می‌شود. رویکرد "شهر دوستدار کودک" شهر را به سمتی سوق می‌دهد که در آن کودکان نقش مؤثری در مورد شهر خود داشته و نظرات آنها در تصمیمات شهری ابراز شود و خانواده‌ها و اجتماع نیز موظفند کودکان را در مسائل مهم و تصمیم‌گیری‌ها دخیل کنند. در واقع شهر دوستدار کودک، مکانی است که کودکان در آن احساس امنیت و آرامش می‌کنند و قادرند به کاوش و یادگیری در مورد فضاهای پیرامون خود بپردازند. یک شهر دوستدار کودک، یک شهر دوستدار مردم نیز می‌باشد.

۲.۳.۲. دلایل ایجاد شهرهای دوستدار کودک

درخواست برای ایجاد شهرهای دوستدار کودک، ریشه در شناخت این موضوع دارد که شهرها، خانه‌هایی برای افزایش حمایت از حقوق کودکان هستند. با این وجود بسیاری از شهرهایی که ایده‌آل بچه‌ها نیستند، دولت‌هایی را دارند که اقدامات اندکی در این جهت انجام می‌دهند. [UNICEF, 2002, 7]

ایجاد محیط‌های شهری که واقعاً از جامعه کودکان حمایت کنند، نیاز به بررسی و مطالعه دارند که گستره‌ای از موضوعات در سطوح مختلف محلی، ملی و جهانی است [اسماعیل زاده و کیانی، ۱۳۹۱: ۵۳].

۲.۳.۳. ویژگی‌های شهر دوستدار کودک از منظر معماری و شهرسازی

شهرهای دوستدار کودک به دنبال ایجاد مشارکت کودکان به منظور شکل دادن به محیط اطرافشان می‌باشند؛ مشارکت عملی که باعث ایجاد علاقه و تعلق‌پذیری کودک نسبت به شهر می‌شود [اسماعیل زاده و کیانی، ۱۳۹۱: ۵۶]. بر این اساس می‌توان ویژگی‌های شهرهای دوستدار کودک را اینگونه بیان کرد:

- ۱- آسایش، ایمنی و امنیت، ۲- پیوند با طبیعت، ۳- پیوند با تاریخ، فرهنگ و هویت جمعی، ۴- جذابیت و تازگی، ۵- خوانایی، ۶- دسترسی به امکانات، ۷- وجود مؤسسات و فضاهای مربوط به کودک و ۸- توجه به کودکان معلول [آزموده، ۱۳۹۱: ۱۴].

۲.۴. مشارکت کودکان و نوجوانان در شهر

بی‌شک برای دستیابی به اهداف شهرهای دوستدار کودک و محیط مورد نیاز و علاقه کودکان، نیاز به مشارکت آنها در ساخت

گام های عملی به منظور مشارکت دادن کودکان قزوینی و تحلیل نظرات آنها در مورد شهرشان هستیم. گروه مورد مطالعه در این پژوهش چهار مدرسه ابتدایی صادقین، اخوان گنجی، فدک و دکتر حسایی هستند که به دو مدرسه دخترانه و پسرانه تقسیم می شوند. این مدارس در منطقه ۲ شهرداری قزوین قرار دارند و به صورت نمونه گیری تصادفی انتخاب شدند. جامعه آماری شامل ۱۳۰ دانش آموز مقطع چهارم دبستان می باشد که در دهه سنی ۱۰ و ۱۱ سال قرار دارند (۷۰ دختر و ۶۰ پسر).

از آنجا که اکثر کودکان به نقاشی کردن علاقه داشته و آن را ابزار مناسبی برای بیان خواست ها و آرزوهای خود می یابند، می توان آن را از متداول ترین روش ها برای شرکت دادن کودکان در فرایند طراحی شهری در نظر گرفت. همچنین برای اینکه بتوان نظرات کودکان را به طور کامل و دقیق بررسی و گزینه های بیشتری را در اختیار آنها قرار داد، از روش های مشارکتی دیگری همانند انشا و پرسشنامه نیز استفاده شده است. چون کودکان در سطوح مختلفی هستند و دارای افکار مختلف می باشند، روش های مختلفی برای کودکان به کار برده شد که شامل موارد زیر است:

- نظرسنجی سؤالات در مورد دیدگاه آنها در رابطه با شهر و محله شان، مکان های مورد علاقه آنها و جاهایی که کمتر علاقه مند هستند، فعالیت های مورد علاقه آنها و اینکه دوست دارند این فعالیت ها را با چه کسانی انجام دهند.
- سؤال در مورد اماکنی که به طور مخصوص برای کودکان طراحی شده و دسترسی آنها به این اماکن.
- به تصویر کشیدن شهر رؤیایی آنها و تصمیمات شخصی در مورد اینکه چه اماکن و امکاناتی ممکن است شهر را به یک شهر دوست داشتنی از نظر آنها تبدیل کند، به وسیله نقاشی و انشا (جدول ۱).

۴. یافته ها

۴.۱. گام نخست

اماکن و فضاهای

در این مرحله از کودکان خواسته شد تا محله یا شهر خود را نقاشی کنند و مکان های مورد علاقه و کم علاقه خود را در آن مشخص کنند؛ قسمتی از این اطلاعات توسط پرسشنامه جمع آوری شد. براساس معاهده سازمان ملل متحد در مورد حقوق کودک،

جدول ۱: معرفی جامعه آماری - (ماخذ: پردازش های مقاله)

جنسیت	دبستان دکتر حسایی	دبستان فدک	دبستان اخوان گنجی	دبستان صادقین	جمع
دختر	۰	۳۰	۴۰	۰	۷۰
پسر	۲۳		۰	۳۷	۶۰

فضاهای شهری باید تأمین کننده موارد زیر برای کودکان باشند:

- ۱- دسترسی به خدمات اساسی (مانند سلامتی، آموزش و سرپناه، نوشیدن آب سالم و سایر خدمات مرتبط).

- ۲- محافظت در برابر جنایت و خشونت.

- ۳- با امنیت در شهر قدم زدن.

- ۴- ملاقات با دوستان و بازی کردن.

- ۵- زندگی در محیط مناسب و خلوت [Riggio, 2002, 48].

یونیسف (Unicef 1996) بیان می کند که خانه ها و محیط اطراف آن، نخستین و مهمترین مکان هایی هستند که بر کودک تأثیر می گذارند. به همین دلیل این مکان ها باید سلامت جسمی و روحی کودک را به وسیله قرار دادن فرصت هایی برای بازی و تفریح و سرگرمی، در مراکز امن فراهم آورند. امکان ارتباط کودک با طبیعت نیز از دیگر مسائل مهم است که باید به آن توجه داشت. این مرحله از پژوهش می تواند اطلاعاتی را راجع به محیط اطراف زندگی کودکان و فضاهایی که به آنها علاقه دارند و فضاهایی که کمتر مورد علاقه آنهاست، در اختیار بگذارد (جدول ۲).

۲۵ درصد از کودکان در مصاحبه و نقاشی هایشان "خانه" را به عنوان مکان مورد علاقه خود معرفی کردند و از خانه خود با غرور فراوان یاد می کردند. ۵۴ درصد از آنها داشتن امنیت و آسایش را دلیل خود می دانستند. همچنین ۲۳/۸ درصد نیز بودن در کنار خانواده و بازی کردن در خانه را دلیل علاقه به خانه می دانستند. عده کمی از کودکان، خانه را مکان مورد علاقه خود نمی دانستند. آنها عدم وجود جذابیت و هیجان را دلیل خود بیان می کردند.

تعداد کمی از کودکان مکان های طبیعی مانند بیشه زارها و تفرجگاه های طبیعی را به عنوان مکان مورد علاقه خود بیان کردند. به نظر می رسد کمتر پیش می آید که هر کسی بتواند از اینگونه مکان های طبیعی بهره ببرد. اغلب کودکان مناطق شمالی شهر قزوین را به عنوان یک محیط خاطره انگیز برای خود یاد می کردند. بنابراین اینگونه مکان های طبیعی بازی باید بیشتر توسعه یابند و برای استفاده کودکان و کسب تجربه توسط آنان، در دسترس شان قرار گیرد (جدول ۲).

همانگونه که انتظار می رفت، فضاهای خدماتی مانند بیمارستان ها و درمانگاه ها، مکان هایی بودند که کودکان علاقه کمتری نسبت به آنها داشتند. البته تعدادی نیز این مراکز را برای شهر ضروری می دانستند.

۱۰/۲ درصد از کودکان مکان های تجاری را اماکن مورد علاقه خود ذکر کردند. آنها اغلب جذابیت و سرگرمی و وجود رنگ های مختلف در این مراکز را دلیل علاقه خود می دانستند. ۸/۲ درصد از کودکان نیز این مراکز را دوست نداشتند، آنها دلیل خود را اینگونه توجیه می کردند: "من مکان های تجاری را دوست ندارم زیرا آنها خیلی شلوغ هستند و من همیشه در آنجا حوصله ام سر می رود".

۴.۲. گام دوم: فعالیت ها و تسهیلات

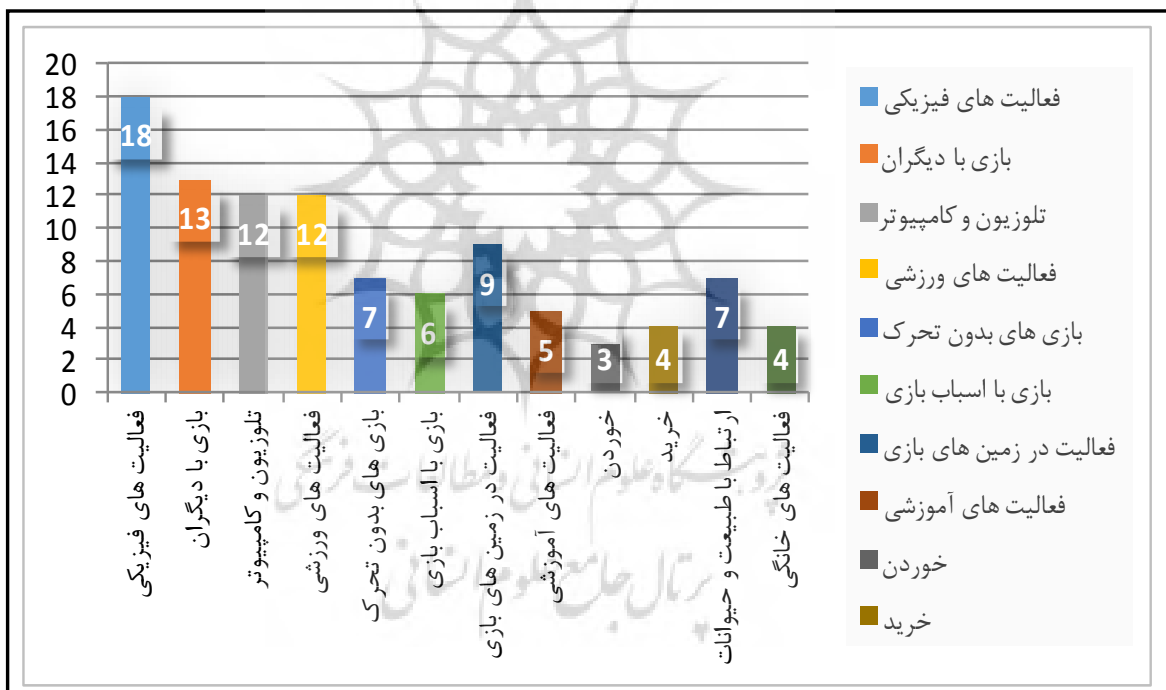
طبق پیمان نامه سازمان ملل متحد در چارچوب حقوق کودک، اشتغال و تسهیلات اینگونه تعریف شده است:

- حراست کردن در برابر بهره کشی، تعدی و سوء استفاده.
- مشارکت در خانواده، جامعه و زندگی اجتماعی.

جدول ۲: بررسی مکان‌های مورد علاقه و کم علاقه کودکان قزوین

طبقه‌بندی	نمونه‌ها	مکان‌های مورد علاقه %	مکان‌های کم علاقه %
خانه	خانه کودکان، بستگان، دوستان و همسایه‌ها	۲۵/۴	۲/۱
اماکن عمومی	پارک‌ها، زمین‌های بازی، حیاط مدرسه	۱۸	۲/۴
جوامع بیرونی	تسهیلات بیرونی مانند: زمین‌های اسکیت، استخر شنا و زمین تنیس	۱۵/۳	۵/۶
جوامع داخلی	ساختمان‌های عمومی مانند کتابخانه‌ها، مراکز مخصوص کودکان، مهدکودک و مدرسه	۱۲/۱	۶/۹
تجاری	مکان‌هایی که فروش کالا و خدمات دارند	۱۰/۲	۸/۲
فروشگاه‌های غذا	مانند رستوران‌ها و فست‌فودها	۷/۷	۱۲/۸
اماکن طبیعی	بیشه‌ها و بیشه‌زارها، فضاهای خالی، مزرعه‌ها و سبزه‌زارها	۴/۲	۱۳/۳
خدمات	مرکز درمانی، بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها	۴	۱۵/۲
خیابان‌ها	خیابان‌های اصلی و فرعی	۳/۱	۳۳/۵
جمع	.	۱۰۰	۱۰۰

ماخذ: پردازش‌های مقاله

نمودار ۱- بررسی فعالیت‌های مختلف کودکان- ماخذ: پردازش‌های مقاله

- مشارکت در زندگی اجتماعی و فرهنگی.
- به رسمیت شناختن کودکان به عنوان یک شهروند مساوی، با داشتن دسترسی به همه خدمات بدون توجه به نژاد، مذهب و ناتوانی‌ها.
- اشتغال و تسهیلات، کودکان را در مقابل توانایی‌هایشان برای دسترسی و مشارکت در جوامع اجتماعی بیمه می‌کند. بر این اساس سؤالات زیر در این مرحله مدنظر گرفته شد:
  - ۱- کودکان چگونه وقت خود را می‌گذرانند؟
  - ۲- با چه کسانی کارها و فعالیت‌هایشان را انجام می‌دهند؟

۳- با چه کسانی دوست دارند این فعالیت‌ها را انجام دهند و آیا این امکان را دارند؟
 این گام از پژوهش کمک می‌کند تا بدانیم کودکان شهر چگونه با توجه به توانایی‌هایشان فعالیت می‌کنند و امنیت چگونه می‌تواند بر این فعالیت‌ها تأثیر بگذارد (نمودار ۱).
 بازی: بررسی‌ها حاکی از آن است که بازی یکی از اصلی‌ترین خصایص و نیازهای دوران کودکی می‌باشد. بازی باعث رشد همه جانبه کودک می‌گردد (رشد اجتماعی، عاطفی، ذهنی، جسمی و ...). به همین خاطر بازی یک فعالیت معنادار برای کودکان بوده و

آنها از طریق بازی به کشف و ماجراجویی در محیط می‌پردازند و سعی می‌کنند محیط خود را به صورت نمادین تصور کنند. بازی کودکان به صورت تمرینی (یعنی حسی-حرکتی) از طریق تعامل با محیط و حرکت در آن صورت می‌گیرد. کودک از زمانی که به راه رفتن تسلط می‌یابد، از کشف دنیای خود هیجان زده می‌شود. کودکان از طریق بازی‌های نمادین به خیال‌پردازی مشغول شده و تصویری از نقش‌های گوناگون برای خود ایجاد می‌کنند. بازی‌های با قاعده به همراه گروه همسالان برای کودکان بسیار مفید است و در زندگی اجتماعی آنها تأثیر زیادی دارد. بازی عامل مهمی در ایجاد سرزندگی و شادابی در کودکان است. بازی‌های کودکان با عناصر ساده و بازی‌های خیالی سبب پرورش خلاقیت در کودک می‌شود و این احساس خوشایند در کودکان و تعلق به گروه باعث حس تعلق کودکان به محیط می‌شود (رحمتی زاده، ۱۳۹۰).

بازی، فعالیت مورد علاقه همه کودکان در این پژوهش بود. هر چهار طبقه بندی بازی با هم ۳۸ درصد از فعالیت‌های کودکان را در بر می‌گیرد. در این مقاله بازی به چهار دسته تقسیم شد:

۱- بازی با دیگران: ۱۳ درصد از کودکان بازی با دوستان را ترجیح میدادند (۶۵ درصد دختران، ۳۵ درصد پسران). تحقیقات نشان داد که بازی کردن با دوستانشان و خوش گذراندن با آنان برایشان بسیار اهمیت دارد.

۲- بازی‌های بدون تحرک: شامل نقاشی، رنگ آمیزی، سرگرمی که هفت درصد از کودکان به آنها علاقه داشتند (۷۵ درصد دختران، ۲۵ درصد پسران).

۳- بازی با اسباب بازی: این کار برای نه درصد از کودکان لذت بخش بود. اکثر این کودکان، دختران بودند (۷۸ درصد دختران، ۲۲ درصد پسران).

۵- بازی در زمین‌های بازی: نه درصد از کودکان نیز دوست داشتند وقت خود را در زمین‌های بازی بگذرانند.

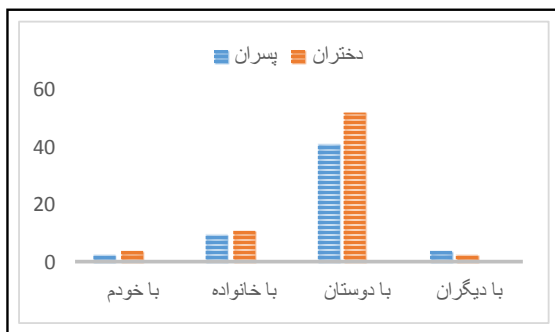
فعالیت‌های فیزیکی نیز مورد علاقه بسیاری از کودکان بود (۱۲ درصد). این علاقه مندی بین کودکان دختر و پسر برابر بود. ۵۸ درصد پسران بازی فوتبال همراه با دوستان را دوست داشتند. ۴۹ درصد از دختران نیز دوست داشتند به استخر شنا بروند. کودکان اوقات آزاد برای بازی را دوست دارند. آنها از بازی‌هایی که بدون اصول باشد، بیشتر از بازی‌هایی که بر طبق اصول و مقررات باشد، لذت می‌برند. همچنین ۱۲/۳ درصد از کودکان با تماشای تلویزیون و بازی با رایانه خود را سرگرم می‌کردند.

۷/۴ درصد کودکان از ارتباط با طبیعت و حیوانات لذت می‌بردند. آنها می‌خواستند وقت خود را در طبیعت یا با حیوانات خانگی خود سپری کنند. بقیه فعالیت‌ها شامل خوردن، خرید کردن، فعالیت‌های آموزشی و فعالیت در خانه درصد کمی از علایق کودکان را تشکیل می‌داد که جمعاً برابر ۱۶ درصد بود.

وقتی از کودکان خواستیم که مشخص کنند که دوست دارند این فعالیت‌ها را با چه کسانی انجام دهند، نتایج زیر به دست آمد. نمودار (۲):

همانطور که نمودار (۲) نشان می‌دهد، اکثر کودکان دوست دارند وقت خود را با دوستانشان سپری کنند و فعالیت‌های خود را با آنها

نمودار (۲)- بررسی میزان علاقه کودکان برای انجام فعالیت‌هایشان

ماخذ: پردازش‌های مقاله

انجام دهند. برای رسیدن به این خواسته، نیاز به یک محیط امن شهری برای کودکان می‌باشد. یکی از نکات مهم برای کودکان، تقسیم کردن بازی‌ها بین خانواده و دوستان می‌باشد. والدین و سرپرستان کودکان باید به طور هوشیارانه، وقت کافی برای تمرین بازی با کودکان و فعالیت‌های آنان بگذارند تا کودکان احساس ارزشمندی و احترام برای خود داشته باشند.

همچنین نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها حاکی از آن است که ۴۶/۳۱ درصد از کودکان دوست دارند تعطیلات آخر هفته را به مسافرت بروند و ۳۰/۵۲ درصد نیز رفتن به طبیعت را ترجیح می‌دهند و تنها ۱۵/۷۸ درصد آنها دوست دارند همراه دوستان خود در پارک‌ها بازی کنند. تحلیل نظریات کودکان نشان دهنده این بود که در شهر جذابیتهایی برای آنها وجود ندارد تا بخواهند تعطیلات خود را در آن بمانند. در زمینه نحوه رفتن به مدرسه نتایج بررسی‌ها به این صورت می‌باشد: با وجود اینکه ۵۳/۴۶ درصد از کودکان اظهار داشتند که فاصله خانه تا مدرسه‌شان کمتر از ۱۵ دقیقه می‌باشد و ۳۶/۶۳ درصد هم این فاصله را بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه اعلام کردند، اما تنها ۲۸ درصد از آنها این فاصله را با پای پیاده طی می‌کردند و ۶۴ درصد از سرویس و وسیله شخصی استفاده می‌کردند. همچنین ۴۶ درصد از کودکان دوست داشتند مسیر خانه تا مدرسه را با دوستان خود طی کنند. این نتایج نشان دهنده آن است که والدین ترجیح می‌دهند فرزندانشان به جای پیاده‌روی با سرویس ویژه، این مسیر را طی کنند که نشان از بی‌اعتمادی آنها به امنیت در فضای شهری دارد. تعداد خیلی کمی از کودکان می‌توانند به نواحی دیگری غیر از خانه‌های خود گردش کنند (۳۴ درصد). تحقیقات اثبات می‌کند که این نتایج موقعیت‌های دست یافتن به استقلال، تعاملات اجتماعی و اطلاعات مهم در کودکان را کاهش می‌دهد.

۴.۳. گام سوم: شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان

تحلیل و بررسی دیدگاه‌ها و نقاشی‌های کودکان در مورد شهر دوست داشتنی و فضاهای مورد علاقه آنها نشان می‌دهد که بیشتر کودکان در نقاشی‌هایشان شهری را طراحی کردند که ترکیبی از فضای سبز و طبیعت و همچنین فضاهای بازی در سطح محله بود؛ شهری فاقد آلودگی و سروصدای خیابان‌های شلوغ. کودک نه ساله‌ای در این باره می‌گوید: "من دوست ندارم در کنار خانه مان خیابان باشد، چون دود ماشین و سروصدای آنها من را اذیت

می‌کند. "بازیگاه‌های کودک، زمین‌های ورزشی، سینمای کودک، سیرک و پارک‌ها از جمله اولویت‌های کودکان در مورد فضاهای شهری بود(تصویر۱). مسجد هم از مکان‌های مورد علاقه کودکان بود(۳/۴۷ درصد). این علاقه حاکی از شدت اعتقاد مذهبی در شهر قزوین و تأثیر آن در روحیات و ذهن و در نتیجه خواست‌های کودکان قزوینی است(تصویر۲).

از دیگر مواردی که در نقاشی کودکان مشهود است، ایجاد مسیرهای نامشخص(جذاب) و استفاده از علائم کودکانه و استفاده از رنگ‌های شاد بود(تصویر۲). فضاهای بزرگ متنوع به دلیل ایجاد حس آزادی و تعامل با دوستان، از جمله مکان‌های مورد علاقه آنهاست. فروشگاه‌ها و مراکز تجاری نیز از مکان‌های مورد علاقه کودکان بود. رویدادها و سرگرمی‌های خیابانی، جشن و جشنواره‌ها و فضاهای باز مواردی بودند که کودکان در انشاهای خود در مورد شهر دوست داشتنی به آن اشاره می‌کردند. همچنین می‌توان با مقایسه تصاویر (۳) و (۴) به دیدگاه‌های یک کودک

نسبت به شهری که در آن زندگی می‌کند و شهری که مورد علاقه اوست، پی برد(نمودار۳).

۵. تجزیه و تحلیل

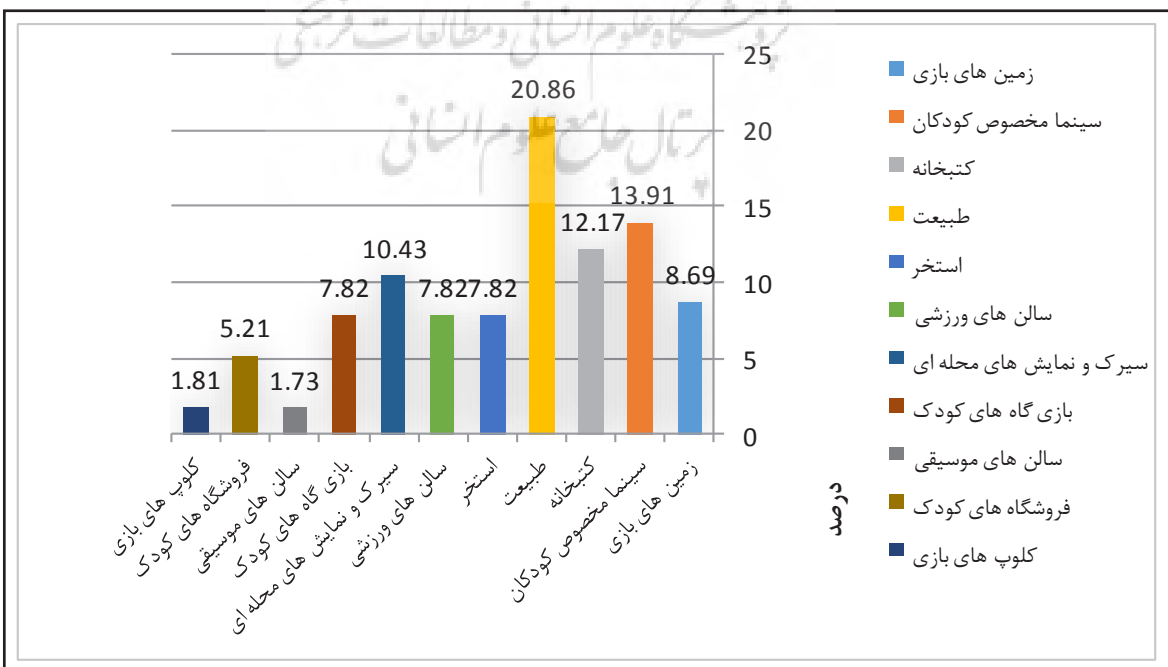
بررسی اطلاعات، بیانگر آنست که کودکان مورد مطالعه چه ویژگی‌هایی را به عنوان ویژگی‌های شهر دوست داشتنی خود می‌دانند. طی بررسی‌های انجام شده، مشخص شد مقصود کودک از شهر، تجربیاتی است که با آن در ارتباط است و یا به عبارتی همان فضاهایی است که در آن فعالیت می‌کند و وقتی از آنها در مورد شهر دوست داشتنی صحبت می‌شد با ذهن خلاق کودکان خود در مورد پارک‌ها و طبیعت همراه جزئیات آن(تاب‌ها، سرسره‌ها، گل‌ها، درختان میوه و ...) و همچنین فضاهای مخصوص خود یاد می‌کردند.

کودکان مهمترین فعالیت خود را بازی می‌دانستند. تصور کودک از بازی فعالیتی لذت‌بخش است. زمانی که از کودک خواسته شد بگوید یک شهر خوب چگونه شهری است، او صرفاً زمین‌های بازی

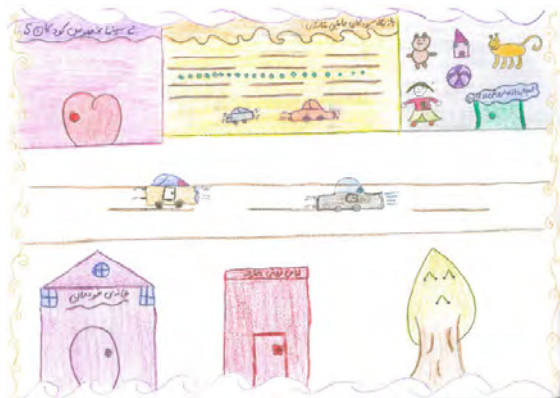

تصویر(۲)-نقاشی شهر دوست داشتنی یک کودک با استفاده از مسیرهای جذاب و ترکیب با طبیعت-ماخذ:پدرازش‌های مقاله

تصویر(۱)-شهر دوست داشتنی از نگاه کودک نه ساله؛ او درباره نقاشی خود می‌گوید: "گاش بشود که یک خیابان خلوت وجود داشته باشد که مخصوص دوچرخه‌سواری برای کودکان باشد و هیچ اتومبیلی از آنجا عبور نکند-ماخذ: پدرازش‌های مقاله

نمودار۳: فضاهای مورد علاقه کودکان قزوینی در شهر-ماخذ:پدرازش‌های مقاله

تصویر (۴)- نقاشی همان کودک که از شهر مورد علاقه خود ترسیم می‌کند - ماخذ: پردازش‌های مقاله

تصویر (۳)- نقاشی یک کودک از شهری که در آن زندگی می‌کند - ماخذ: پردازش‌های مقاله

جدول ۳

گام‌های پژوهش	موارد بررسی شده	مورد علاقه کودکان	درصد	کمترمورد علاقه کودکان	درصد
گام نخست	بررسی فضاهایی که کودکان به طور روزانه با آن در ارتباط هستند	خانه	۲۵/۴	خیابانها	۳۳/۵
		پارک‌ها و زمین‌های بازی	۱۸	مراکز درمانی	۱۵/۲
		زمین‌ها و سالن‌های ورزشی	۱۵/۳	فضاهای خالی و بلااستفاده	۱۳/۳
گام دوم	بررسی فعالیت‌های روزانه کودکان	فعالیت‌های فیزیکی	۱۸	خوردن	۳
		بازی با دیگران	۱۳	خرید و فعالیت‌های خانگی	۴
		فعالیت‌های ورزشی، بازی با کامپیوتر و تماشای تلویزیون	۱۲	فعالیت‌های آموزشی	۵
گام سوم	شهر دوست داشتنی از نگاه کودک	طبیعت	۲۰/۸۶	سالن‌های موسیقی	۱/۷۳
		فضاهای مخصوص کودک (سینمای کودک)	۱۳/۹۱	کلوپ‌های بازی	۱/۸۱
		کتابخانه‌ها	۱۲/۱۷	فروشگاه‌ها	۵/۲۱

مثل رفتن به مدرسه به صورت پیاده و همراه با دوستان از جمله نمونه‌هایی است که می‌تواند به بالا بردن استقلال در کودکان کمک کند. مشاهده کودکان در خیابان‌ها، احساس مسئولیت در مقابل کودکان جامعه را افزایش می‌دهد (جدول ۳).
مهمترین فضاهایی که کودکان در نقاشی و انشاهای خود در تصویرشان از یک شهر دوست داشتنی اشاره می‌کردند، به ترتیب اهمیت عبارت بود از طبیعت، فضاهای نمایش فیلم برای کودکان، زمین‌های بازی، کتابخانه‌ها و فضاهای تفریحی و فرهنگی در سطح شهر. با نگاهی به شعاع پوشش عملکردهای یاد شده در جامعه مورد مطالعه می‌بینیم که تقریباً دبستان‌ها تمامی منطقه را پوشش می‌دهند اما مجموعه‌های فرهنگی، مرکز مخصوص کودکان و مجموعه‌های ورزشی - تفریحی از نظر تعداد و نحوه پراکندگی در سطح شهر قادر به سرویس دهی به این مناطق نمی‌باشند و به همین دلیل این مکان‌ها، جزو اولویت‌های کودکان برای یک شهر دوست داشتنی در نظر سنجی‌ها بودند. با توجه به اینکه کودکان بیشتر دوران کودکی خود را در محله می‌گذرانند، باید عملکردهای مورد نیاز ایشان در سطح محله پاسخگو بوده تا کودکان برای استفاده از امکانات شهری مجبور نباشند از محله‌ای به محله دیگر بروند.

ایده‌آل خود را ترسیم کرده و آن را متصل به طبیعت، مدرسه یا به خانه خود در نظر گرفته است. مختصری هم راجع به مسیر روزانه خود از خانه تا مدرسه را تصویر کرده است. او ایده‌آل‌های شهر خود را از دیدگاه یک عابر پیاده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. این موضوع نشان دهنده آن است که در کیفیت فضایی مورد برنامه‌ریزی باید نازلترین فاکتورها مدنظر قرار گرفته شود تا نیازهای کودک پیاده را تأمین نماید.
بررسی اطلاعات به دست آمده از نقاشی‌ها و صحبت‌های کودکان نشان می‌دهد که تردد در سطح شهر برای کودکان امری همراه با ترس و اضطراب است. مصداق این موضوع، خیابان‌هایی بود که کودکان در نقاشی‌های خود ابتدا به کشیدن آن می‌پرداختند. این موضوع نشان دهنده فضای ترسی است که کودکان از نداشتن راه دسترسی مناسب و تعریف شده مجزا از اتومبیل‌ها در ذهنشان به جای مانده است. همچنین این اطلاعات نشان می‌دهد که تعداد کمی از کودکان قادرند به بیشتر از مرزهای خانه و اطراف آن بروند. زندگی کودکان شامل مدرسه، مراکز ورزشی، فروشگاه‌ها و قدم زدن همراه بزرگسالان محدود می‌شود. این باعث می‌شود که کودکان استقلال و آگاهی‌های اجتماعی‌شان کاهش پیدا کند. برنامه‌هایی

۶. نتیجه‌گیری

در طی تحقیقات، ثابت شد که تا چه حدی برای کودکان اهمیت دارد که به عقاید آنان گوش فرا دهیم و نظرات آنها را بدانیم. از سؤالات معمول آنان این بود که: به چه کسی خواهی گفت؟ و چه کسی نقاشی‌های ما را خواهد دید؟

براساس این مطالعات، لازم است ضمن انعکاس نظریات این شهروندان کوچک به منظور ایجاد امنیت لازم (چه از نظر فیزیکی و چه از نظر روانی) و برای دسترسی ایمن آنها در سطح شهر، همجواری‌ها و فضاهای مناسب برای فضای بازی و فعالیت و مسیرهای امن خانه تا مدرسه، به نحوی در نظر گرفته شوند که هم ایستگاه‌های فعالیت کودک را به هم متصل کند و هم برای کودک جذاب و دعوت کننده بوده و باعث ایجاد تعلق پذیری او به شهر شود. در برنامه‌ریزی‌های شهری لازم است به محله به عنوان مهمترین مرکزی که کودک وقت خود را در آن می‌گذراند، توجه ویژه‌ای شود. در محلات جدید کودکان دیده نشده‌اند و ارتباط بین محلات با توجه به شبکه‌های دسترسی است که کودک به ناچار اوقات خود را در آن می‌گذراند. در نگاهی اجمالی به نقاشی‌ها و نظرات کودکان در مورد شهر مورد علاقه خود، مشخص می‌شود که مسیر دسترسی آنها به فضاهای مورد علاقه‌شان همان خیابان‌های بزرگ است که در آن اتومبیل‌ها در حال رفت و آمد هستند و در نقاشی‌های کودکان از محله خود، این مطلب به چشم می‌خورد. ایجاد امنیت دسترسی، پیاده‌روهای مخصوص کودکان، مسیرهای دوچرخه‌سواری و "وونرف‌ها" از جمله مواردی هستند که برای ایجاد مسیرهای مناسب برای پاسخ به نیاز کودکان در مسیر خانه تا مدرسه میتوان لحاظ کرد. وونرف به فضایی عمومی اطلاق می‌شود که هدف از ایجاد آن، آرام‌سازی ترافیک و تغییر و تبدیل آن به دسترسی محلی است. این فضاها غالباً خیابان‌های باریک و درختکاری شده‌ای هستند که در آن سرعت و سواناط نقلیه به ۱۶ کیلومتر بر ساعت کاهش می‌یابد و بدین ترتیب خیابان به مکانی امن برای بازی و دوچرخه‌سواری کودکان تبدیل می‌شود. از فضاهای مهم دیگری که باید در طرح‌های پیشنهادی برای کودکان مورد بررسی قرار گیرد، زمین‌های بازی و مجموعه‌های بازیگاهی مانند "موزه‌های کودک" در شهر است. وجود این فضاها به دلیل علاقه اکثر کودکان به بازی و با توجه به محدودیت‌هایی که به واسطه شهرسازی نوین برای بازی و ارتباط مستقیم کودک با طبیعت و عناصر طبیعی ایجاد شده است، ضروری به نظر می‌رسد. در این مراکز، کودکان را با مباحث مختلف در تعامل با وسایل عینی و عملی به شکلی که برای آنها جذابیت داشته باشد، آشنا می‌کنند. مطابق نتایج مقاله، کودکان از بازی بیشتر از هر فعالیت دیگری لذت می‌برند. ابداع فضاهای بازی برای همه گروه‌های سنی، طبق علاقه و توانایی‌ها، همراه با موقعیت‌هایی برای کاوش، تجربیات، خلاقیت و امنیت خاطر باید مورد توجه قرار گیرد. از جمله موارد دیگر به منظور پاسخگویی به خواسته‌های کودکان در مورد شهر دوست داشتنی، در نظر گرفتن پیاده‌روهای مخصوص کودکان است که به صورت یک شریان اصلی دسترسی کودک به نقاط

مختلف محله، عمل کند و دسترسی کودک پیاده را بدون عبور از خیابان به محل تحصیل او وصل کند. گسترش فضاهای سبز به محلات، پراکندگی فضاهای آموزشی و توجه به مراکز تفریحی ویژه کودک (بازیگاه‌ها، موزه‌های کودک، سینمای کودک و ...) از دیگر خواسته‌های کودکان در ارتباط با یک شهر دوست داشتنی بود.

منابع:

- آزموده، مریم (۱۳۹۱). معماری و طراحی برای کودکان. نشر علم و دانش، چاپ اول، تهران.
- دریکسل، دیوید (۱۳۸۷). ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و نوجوانان، مترجمان توکلی، مهرنوش؛ سعیدی رضوانی، نوید، نشر دیباچه، تهران.
- شیعه، اسماعیل (۱۳۸۶). آماده سازی شهر برای کودکان. سازمان فرهنگی هنری شهرداری، مؤسسه نشر شهر، تهران.
- قره بیگلر، مینو (۱۳۹۱). نقش عوامل محیطی در پرورش خلاقیت کودکان، فصلنامه منظر، شماره ۱۹، صص ۸۶ تا ۹۱.
- کامل‌نیا، حامد؛ حقیر، سعید (۱۳۸۸). الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بیم)، فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۲، صص ۷۷ تا ۸۸.
- کیانی، اکبر؛ اسماعیل زاده کواکی، علی، (۱۳۹۱). تحلیل و برنامه‌ریزی (شهر دوستدار کودک (CFC) از دیدگاه کودکان (مطالعه موردی: قوچان)، فصلنامه باغ نظر، شماره ۲۰، صص ۶۲-۵۱.
- Azmoode, M. (2013). memari va tarahi baraye kudakan [Architecture and Design for Children]. Tehran : Nashr-e elm va danesh.
- Dryskl, D. (2007). Creating Better Cities with Children and Adolescents. Translation to Farsi by Tavakoli, M. & Rezvani, N. S. Tehran: Dipacheh Press.
- Gharebiglu, M. (2013). Naghsh-e avamel-e mohiti dar khallaghiyat-e kudakan [The role of environmental factors in fostering creativity in children]. Journal of Bagh-I-Nazar, (19): 86-91.
- Kamelniya, H. & Faghir, S. (2009). Olguhay-e tarahi-e fazay-e sabz dar shahr-e dustdar-e kudak [Landscape design patterns in child-friendly city (Case syudy: child-friendly city of Bam city)]. Journal of Bagh-I-Nazar, 6(12): 77-88.
- Kiani, A. & Esmailzade kavaki, A. (2013). tahlil va barnam-e riziye shahr-e dustdar-e kudak (CFC) az didgah-e kudakan [Analysis and Planning ((child-friendly city (CFC) of the children (case study: Ghochan)]. Journal of Bagh-I-Nazar, (20): 51-62.

- Riggio, E. (2002). Child friendly cities. Good governance in the best interests of the child. Journal of Environment&Urbanization. 14 (2):45-58
- Shiyeh, E. (2006). Amade Sazi-e Shahr baraye kudakan [Prepare the city for children, Case study: Tehran]. Tehran :Nashr-e Shahr.
- UNICEF. (2002). Poverty and exclusion among urban children, Unicef innocenti research centre, Florence forthcoming. P. 24.
- <http://Digbyhall120.wordpress.com>
- <http://Archdialy.com>

